

Feminist Sosyal Hizmet Perspektifiyle Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlarda Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığını Geliştirmeye Yönelik Bir Grup Çalışması Tasarımı

A group study design to improve sexual and reproductive health in seasonal women agricultural workers from a feminist social work perspective

Aslı SABAN¹, Merve Deniz PAK GÜRE^{2*}

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı – Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye – ORCID 0009-0004-1234-3307

² Doç. Dr. – Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye – ORCID 0000-0001-7060-3729

Sosyal Çalışma Dergisi (2024) 8(1), 17-37

Copyright © 2024 İZU

YAYIN BİLGİSİ

Yayın geçmişi:

Gönderilen tarih: 28 Mayıs 2024

Kabul tarihi: 8 Haziran 2024

Yayın tarihi: 14 Eylül 2024

Anahtar kelimeler:

Mevsimlik tarım işçileri
Cinsel sağlık ve üreme sağlığı
Feminist sosyal hizmet

Keywords:

Seasonal agriculture workers
Sexual and reproductive health
Feminist social work

ÖZ

Kadın mevsimlik tarım işçileri emek-yoğun çalışma koşulları, kötü yaşam şartları, sağlık hizmetlerine sınırlı erişim ve sosyo-ekonomik güçlükler nedeniyle cinsel sağlık ve üreme sağlığıyla ilgili zorluklar yaşamaktadır. Bu işçiler aile planlaması, doğum kontrolü ve üreme sağlığı hizmetlerine erişememe, zararlı kimyasallara maruziyet, cinsel yolla aktarılan enfeksiyonların daha yüksek oranları, yetersiz anne-bebek sağlığı hizmetleri, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve cinsel tacize karşı savunmasızlık gibi riskler taşımaktadır. Bu çalışmada mevsimlik tarım işçisi kadınlarda cinsel sağlık ve üreme sağlığını geliştirmeye yönelik örnek bir grup çalışması tasarımının sunulması amaçlanmaktadır. Bu grup çalışması güçlendirmeyi, çeşitliliği, kadınların sağlığını etkileyen olumsuz etmenlerin ortadan kaldırılmasını vurgulayan feminist sosyal hizmet ilkelerine dayanmaktadır. Beş oturumdan oluşması planlanan grup çalışmasında hazırlık aşaması; grubun amacı, yapısı, yeri, yöneticilerin özellikleri, üyelerin seçimi, oturumların süresi, sayısı ve gündemleri başlıkları çerçevesinde hem kuramsal hem de saha deneyimlerine dayanılarak sunulmaktadır. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili temel kavramlar, aile planlaması, doğum kontrolü, cinsel yolla aktarılan enfeksiyonlar, menstrüasyon, regl yoksulluğu, gebelik, doğum ve çocuk bakımını içeren oturumların sosyal hizmet uzmanlarının kendi çalışmalarında kullanabilmeleri için örnek olabileceği düşünülmektedir.

ABSTRACT

Seasonal women agricultural workers face challenges related to sexual and reproductive health due to labor-intensive working and poor living conditions, limited access to healthcare services and socio-economic hardships. They face risks such as limited access to family planning, contraception and reproductive health services, exposure to harmful chemicals, higher rates of sexually transmitted infections, inadequate maternal and infant health services, and vulnerability to gender-based violence and sexual harassment. This study aims to present a group work design to improve sexual and reproductive health among seasonal agricultural worker women. This group work is based on feminist social work principles that emphasize empowerment, equality, and the elimination of negative factors affecting women's health. The preparatory phase of the group work, which is planned to consist of five sessions, is presented based on both theoretical and field experiences within the framework of the group's purpose, structure, location, characteristics of the group facilitators, selection of members, duration, number and agenda of the sessions. It is thought that the sessions on basic concepts of sexual and reproductive health, family planning, contraception, sexually transmitted infections, menstruation, menstrual poverty, pregnancy, childbirth and child care can be an example for social workers to use in their interventions.

1. Giriş

Türkiye’de tarımsal üretim, milli gelir içerisinde en büyük paya sahip olan kalemlerden biridir. Ticaret Bakanlığı’nın (2024) verilerine göre tarım sektörünün 2023 yılında gayri safi yurt içi hasıladaki (GSYİH) payı %4.4 olarak raporlanmıştır. Bu payda tarım alanında çalışan iş gücü önemli bir yer tutmaktadır. Tarım işçileri mahsullerin yetiştirilmesi, hasat edilmesi ve işlenmesinin yanı sıra hayvanların bakımı gibi işleri de içeren çeşitli görevlerle uğraşmaktadır. Tarım işçileri, küçük aile çiftliklerinden büyük ticari tarımsal faaliyetlere kadar çok çeşitli ortamlarda istihdam edilmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği ise tarım sektöründe yılın belirli mevsimlerine bağlı olarak yapılan istihdamı ifade etmektedir. Bu işçiler, mahsullerin büyüme döngülerine paralel biçimde bunları ekmek, yetiştirmek ve hasat etmek için gereken görevleri yerine getirmektedir (Karaman ve Yılmaz, 2011). Mevsimlik tarım işçileri tohumların veya fidelerin elle veya makine kullanılarak dikilmesi, mahsullerin sağlık biçimde büyümesini

sağlamak için sulama yapılması, yabancı otların temizlenmesi, seyreltme, gübre ve böcek ilacı uygulanması, olgun mahsullerin çoğunlukla el emeği veya makine ile toplanması gibi görevler üstlenmektedir. Hasat sonrasında ürünleri boyuta, kaliteye ve türe göre ayırmak ve pazar için sınıflandırmak da yapılan işler arasında bulunmaktadır.

Mevsimlik tarım, belirli mahsullerin yetiştirme veya hasat mevsimlerine denk gelecek şekilde yılın yalnızca belirli zamanlarında yapılabilmektedir. Emek-yoğun bir çalışma alanı olup fiziksel olarak zorlu görevleri içermektedir. İşçiler, mahsule ve bölgeye bağlı olarak genellikle birkaç haftadan birkaç aya kadar değişen kısa süreler için işe alınmaktadır. Tarım alanlarında farklı mahsüllerin işlenmesine yönelik olarak işçiler, istihdamlarını sürdürmek için göç etmekte ve coğrafi hareketlilik fazla olmaktadır. Türkiye’de mevsimlik tarım alanında çalışan kişi sayısına yönelik TÜİK (2022) işgücü istatistiklerine göre, istihdam edilen nüfusun %15,8’i bu alandadır. Mevsimlik tarım işçilerinin önemli bir kısmı, özellikle güneydoğuda ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerden Ege, Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri’ndeki daha zengin tarım alanlarına göç eden iç göçmenlerdir. Aynı zamanda çok sayıda yabancı uyruklu göçmen de mevsimlik tarım alanında çalışmaktadır (Şen ve Altın, 2018).

Mevsimlik tarım işçileri pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların ilki istihdam süreçleri ile ilişkilidir. Mevsimlik tarım işçileri, genellikle gün doğumundan gün batımına kadar uzun saatler boyunca çalışmaktadır. Ücretler genellikle düşük olup sıklıkla günlük olarak kendilerine ödenmektedir. Pek çok işçinin resmi iş sözleşmeleri bulunmamakla beraber; bu durum iş güvenliklerini ve haklara erişimlerini sınırlamaktadır. İş bulmak amacıyla aileler ile beraber göç etme yaygın görülmektedir (Demir, 2015). Çocuk işçiliği de önemli bir sorun olup; pek çok çocuk aileleriyle birlikte tarlalarda çalışmaktadır. Yaşanan sorunlardan bir diğeri, yaşam koşulları ile ilgilidir. İşçiler sıklıkla temiz su, sanitasyon ve elektrik gibi temel olanaklardan yoksun olan derme çatma kamplarda veya geçici barınaklarda yaşamlarını sürdürmektedir. Kötü yaşam koşulları, bulaşıcı hastalıklara maruz kalma ve sağlık hizmetlerine yetersiz erişim ile birleştiğinde sağlıklı ilgili riskler ciddi düzeyde artış göstermektedir (Benek, 2011).

Türkiye’de mevsimlik tarım iş gücünün önemli bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri arasında kadınlar farklı zorluklarla karşı karşıya kalmakta ve gereksinimlere sahip olmaktadır. Kadınlar genellikle çocuklar da dahil olmak üzere aileleriyle birlikte çalışmaktadır. Birçoğu ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerden gelen iç göçmenler veya özellikle Suriye’den gelen mültecilerdir. Kadınlar tıpkı erkekler gibi resmi iş sözleşmeleri olmadan uzun çalışma saatleri boyunca tarım alanlarında yer almaktadır (Bağış, 2020). Bu işçilerin yaşam koşulları genel olarak kötü olup; temiz suya, sanitasyona ve güvenli barınmaya erişimleri yetersizdir (Candan ve Günel, 2013). Ev içi sorumlulukların yükü genellikle kadınların omuzlarına binmekte ve tarlada uzun saatler çalıştıktan sonra iş yükleri daha da artmaktadır (Er ve Gürbüz, 2022). Toplumsal cinsiyet normları ve beklentileri, iş ile bakım - ev sorumluluklarını dengelemek zorunda olan kadınlara ek yükler getirmektedir. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik eğitim fırsatlarının olmayışı, yoksulluk döngülerini sürdürmekte ve gelecek beklentilerini sınırlamaktadır (Dedeoğlu vd., 2019).

Mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadıkları sorunlar açısından cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) oldukça önemli bir yerde bulunmaktadır. Bu kadınlar genellikle temel sağlık hizmetlerine erişimden yoksun kalmaktadır. Kötü yaşam koşullarıyla birleşen işlerinin zorlayıcı yapısı, onları

yüksek düzeyde cinsel yolla aktarılan enfeksiyonlar, hamilelik ve doğumla ilgili komplikasyonlar gibi sağlıkla ilgili risklere açık hale getirmektedir (Şimşek vd., 2015). Doğum kontrolü ve aile planlaması hizmetlerine yetersiz erişim, istenmeye gebeliklere yol açabilmekte ve bu durum, sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu ortamlarda özellikle tehlikeli olabilmektedir (Şimşek ve Kırmızıtoprak, 2013). Ayrıca, tarım alanlarında toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve cinsel tacizin yaygınlığı kadınların savunmasızlığını daha da arttırmaktadır. Bu durum kadınların kapsamlı CSÜS hizmetlerine erişimlerini daha da hayati hale getirmektedir (Esin vd., 2021). Bu hizmetler yalnızca sağlık sorunlarını önlemek ve tedavi etmek için değil, aynı zamanda kadınların kendi bedenleri ve yaşamları hakkında bilinçli kararlar vermelerini sağlamak için de gereklidir (Yağmur ve Ergin, 2017).

Mevsimlik tarım işçisi kadınların CSÜS ile ilgili sorunlarının çözülmesi ve gereksinimlerinin karşılanması sosyal hizmet mesleği ile ilişkilidir. Sosyal hizmet uzmanları, feminist sosyal hizmet bakış açısıyla mevsimlik tarım alanında çalışan kadınların haklarını savunmada önemli bir rol oynamaktadır (Karakartal, 2021). Kadınların CSÜS ile ilgili sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, hem tıbbi hem de sosyal açıdan müdahaleleri kapsayan bütünsel bir yaklaşımı gerektirmektedir (Areskoug-Josefsson vd., 2019; Redman-MacLaren, 2019). Sosyal hizmet uzmanları, bu kadınların yaşadığı ve çalıştığı sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamları değerlendirerek; CSÜS konusunda farkındalığı arttıran ve temel sağlık hizmetlerine erişimi sağlayan programlar geliştirebilmekte ve uygulayabilmektedir (Alzate, 2009; Çetinkaya Büyükbodur ve Gültekin, 2020). Sosyal hizmet uzmanları, kültürel açıdan duyarlı güvenli alanlar ve destek ağları oluşturmak için yerel düzeyde sağlık hizmeti sunucuları, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumlarıyla işbirliği yaparak CSÜS hizmetlerinin sunumu için savunuculuk yapabilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları mikro, mezzo ve makro düzeyde gerçekleştirdikleri müdahaleler ile mevsimlik tarım işçisi kadınların iyilik halini geliştirmeye çalışmaktadır. Mezzo düzey müdahaleleri içeren grup çalışmaları, kadınların deneyimlerini paylaşmaları, birbirlerinden öğrenmeleri ve kolektif olarak haklarını savunmaları için güvenli ve destekleyici bir ortam sağlama potansiyeli taşımaktadır. Bu çalışmada mevsimlik tarım işçisi kadınlarda cinsel sağlık ve üreme sağlığını geliştirmeye yönelik feminist sosyal hizmet perspektifini içeren örnek bir grup çalışması tasarımının sunulması amaçlanmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin kuramsal bilgi temeli ile sahadan elde edilen bilginin sentezlenmesine odaklanan bu çalışma ile mevsimlik tarım alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yapabilecekleri grup çalışmalarına yönelik aydınlatıcı bir örnek oluşturmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

2. Kadın Mevsimlik Tarım İşçisi Olmak

Mevsimlik tarım alanında özellikle gezici işçi olarak çalışan kadınlar, tarım sektörünün ve mobil olarak çalışmanın getirmiş olduğu zorluklar ile karşı karşıya kalmaktadır (Tablo 1). Ağır çalışma koşullarına paralel olarak da çalışmaya gittikleri bölgelerde temel hizmetlere erişimde farklı zorluklarla karşılaşmaktadır (Candan ve Günel, 2013). Temel hizmetlere, sağlık hizmetlerine, temiz su, barınma ve eğitim gibi hizmetlere erişim bunların başında gelmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliği, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği yılın belirli dönemlerinde ve aylarında yapılmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, yılın sadece belirli dönemlerinde kazanç ve gelir elde etmeye çalışmaktadır (Şahin, 2022). Yılın geri kalan zamanlarında işçiler, mevsimlik tarım alanında elde ettikleri para ile tüm yıl boyunca geçinmeye çalışmakta veya geçici işlerde

çalışmaya gayret etmektedir. Artan pahalılık, eğitim yoksunluğu ve vasıfsız işçi olarak çalışmaları nedeniyle yoksulluk mevsimlik tarım sektöründe yaşanan problemlerin başında gelmektedir (Görücü ve Akbıyık, 2010). Tarımsal faaliyetler kadın emeğinin çok fazla ve yoğun olduğu bir süreçtir (Koruk, 2010). Kadın emeği, tarım işçiliği yapan haneler için önemli bir gelir kaynağını oluştururken aynı zamanda işverenler için ucuz emek işgücü ve sermaye olarak görülmektedir (Yıldırım, 2016). Tarımsal üretimde kadın emeğinin denetimi ve yönetimi genellikle hane reisi olan erkekler tarafından kontrol edilmektedir. Tarım işçisi kadınlar hem yaşam alanlarında (genellikle çadır alanı) hem de üretim alanları olan tarla ve bahçede yoğun emek vermektedir (Çelik vd., 2015). Tarımsal üretimdeki görev paylaşımlarında ve işçiliklerde kadın ve erkek iş dağılımında çok fark olmamakla birlikte; kadın ve erkeklerin aldıkları ücretler açısından ciddi farklılıklar olduğu belirtilebilir (Şen ve Altın, 2018). Bunun yanı sıra, tarım işçisi kadınlara ödenecek ücretlerin kendilerine değil hanenin reisi olan baba, erkek kardeş, ‘elçi’ veya ‘dayıbaşı’ olarak isimlendirilen erkeklere ödenmesi gibi durumlar da yaşanmaktadır (Bağış, 2020). Var olan bu toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıklara ek olarak, tarım işçisi kadınların tarla veya bahçedeki çalışma saatleri, yaşam alanlarındaki görevlerin getirmiş olduğu yükler ile harcadıkları zaman da görünmeyen kadın emeğinin parçalarını oluşturmaktadır (Gürbüz ve Demiröz, 2017). Kadınlar tarımda gelir getirici faaliyetlere aktif olarak katılmanın yanı sıra ücretsiz ev işleri de üstlenmektedir. Bu görevler arasında çocuklara bakım vermek, yiyecek hazırlamak ve ekmek pişirmek, çamaşır ve bulaşık yıkamak, çadır veya konteynerlerin temizliğini sağlamak bulunmaktadır (Uzun ve Şahan, 2021; Er ve Gürbüz, 2022).

Tablo 1: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Yaşadığı sorunlar

Mevsimlik tarım işçileri yaptıkları işin gereklilikleri ve doğası gereği, yılın belirli dönemlerinde göçebe bir yaşam sürmektedir. Bu durum, barınma konusunda ciddi sıkıntılar yaşamalarına sebebiyet vermektedir (Özbekmezci ve Sahil, 2013). Tarım işçilerinin barınma sorunu çoğu zaman onları yetersiz ve elverişsiz koşullarda, genellikle çadırlarda ya da derme çatma gecekondularda yaşamaya zorlamaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, genellikle toprak üzerine çadırlar kurarak, çalıştıkları süre zarfında kendi yaşam alanlarını oluşturmaktadır (Çınar ve Lordoğlu, 2010). Mutfak, tuvalet ve banyo gibi temel tesislerin eksikliği bu zorlukları daha da arttırmakta; önemli sağlık riskleri yaratmakta ve yaşam kalitelerini düşürmektedir (Ferehi vd., 2017). Bu yaşam alanlarında, tuvalet ve banyo ihtiyaçlarını kurdukları çadır alanına uzak bir mesafede konumlandırarak karşılamaya çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin kurdukları ve yaşadıkları çadır içinde tüm aile bireyleri birlikte kalmaktadır. Çadırlar tek odadan oluştuğu için çoğunlukla mahremiyetin korunduğu kadın dostu alanlar mümkün olmamaktadır (Gökmen ve Egemen, 2021). Ayrıca çadır alanlarında sınırlı erişilebilen veya hiç sağlanamayan elektrik, gece

tuvalet ve banyo ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan kadın işçilerin ve kız çocuklarının güvenliği açısından sorun teşkil etmektedir (Akalin, 2018; Doğan ve Pekasıl, 2021).

Mevsimlik tarım işçisi kadınların eğitimle ilgili sorunları çocukluk dönemi ile yakından ilişkilidir. İşçiler genellikle çalışmak için ailece göç etmektedir. Tarım işleri yılın belirli dönemlerinde, özellikle sonbahar ve ilkbahar aylarında, yapılmaktadır. Aileleri ile göç eden kız çocuklarının eğitime devam etmesine engel oluşturmaktadır. Çocuk işçiliğinin de yaygınlığı göz önüne alındığında yoğun çalışma koşullarından dolayı bedensel olarak bitkin durumda okula başlayan mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları eğitime uyum sağlamakta zorlanmaktadır (Ağyar ve Atış, 2022). Çocukların arkadaşlarına göre derslerden geri kalma ve derslerde başarısız olma durumları da kaçınılmaz olmaktadır (Uzundere, 2015). Mevcut çadır alanlarının okullara uzak olması, çocukların okula erişimini sağlayacak ulaşım imkanlarının yetersiz olması, ailelerin çalışmalarından dolayı okulda olan çocukların akademik gelişimini takip etmemeleri, bu işçilerin eğitime ve çocukluk algısına bakış açıları gibi nedenlerle eğitim, mevsimlik tarım sektöründe yaşanan sorunların başında gelmektedir (Yıldırım ve Karakoyun, 2023; Dedeoğlu vd., 2019). Ayrıca, mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin toplumsal cinsiyete bakış açısı ve kültürel kodları da kız çocuklarının eğitime erişimlerinde sorun yaratmaktadır (Lordoğlu ve Etiler, 2014).

Mevsimlik tarım işçileri, çadır yerleşim alanlarının yetersiz alt yapısı, sınırlı hijyen koşulları, temiz suya erişememe, ortak banyo ve tuvalet kullanımı, çalışma alanlarında uzun saatler boyunca zirai ve tarımsal kimyasallara maruz kalmaları gibi nedenlerle sağlık sorunları yaşamaktadır (Yiğit vd., 2017). Çadır ve çalışma alanlarının sağlık kuruluşlarına yakın olmaması, ailelerin sosyal güvenceye sahip olunmaması gibi durumlarda birincil ve ikincil basamak sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşanmaktadır (Kaya ve Özgülner, 2015). Sıklıkla pestisitlere ve diğer kimyasallara maruziyet akut zehirlenmelere, solunum sorunları, cilt bozuklukları ve kanser gibi uzun vadeli kronik hastalıklara yol açabilmektedir. Genellikle aşırı hava koşullarında gerçekleştirilen fiziksel olarak yorucu işler kas-iskelet sistemi yaralanmalarına neden olmaktadır. Sağlık kuruluşlarına erişim eksikliği ise mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları sorunları daha da kötüleştirerek tedavi edilmeyen enfeksiyonlara yol açmaktadır (Atalay vd., 2017; Şimşek, 2020). Çoğu zaman aşırı kalabalık ve yetersiz sanitasyon özelliklerini taşıyan kötü barınma koşulları bulaşıcı hastalıkların yayılmasına zemin hazırlamaktadır (Aslan ve İnci, 2020). Mevsimlik tarım işçisi olan kadınlar cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) açısından da ciddi risk altında bulunmaktadır. Bir sonraki bölümde CSÜS hakkında detaylı bilgi aktarılmaktadır.

3. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlarda Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı (CSÜS)

Cinsel sağlık, Dünya Sağlık Örgütü (2010) tarafından “*cinsel hayatın fiziksel, ruhsal, psikolojik ve sosyal açıdan bir bütün olarak ele alınması yoluyla kişilik, iletişim ve sevginin olumlu yönde zenginleştirilmesi ve güçlendirilmesi*” olarak tanımlanmaktadır. Yine Dünya Sağlık Örgütü’ne göre (1994) üreme sağlığı ise “*üreme sistemi ve onun işlevleri ve süreçleriyle ilgili tüm konularda yalnızca hastalık veya sakatlığın olmaması değil; fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak tam bir iyilik halidir.*” Cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) cinsellik, üreme süreçleri ve üreme haklarıyla ilgili fiziksel, ruhsal ve sosyal refah unsurlarını kapsamaktadır. Bu yaklaşım bireylerin güvenli ve sağlıklı bir cinsel yaşama sahip olmalarını, olumlu cinsel deneyimlerin, ilişkilerin ve üreme seçimlerinin desteklenmesini içermektedir (Li vd., 2020; Mukherjee vd., 2021). Bu bütünsel yaklaşım, bireylerin cinsel yaşamları hakkında baskı, ayrımcılık ve şiddete maruz kalmadan

bilinçli kararlar alma haklarının öneminin altını çizmektedir. CSÜS çalışmaları kapsamlı cinsellik eğitimine, aile planlaması hizmetlerine, doğum kontrolüne, doğum öncesi ve sonrası bakıma, güvenli ve yasal kürtaj hizmetlerine, cinsel yolla aktarılan enfeksiyonların önlenmesine ve tedavisine ve infertiliteye yönelik desteğe erişimi sağlamayı amaçlamaktadır (Zeren ve Gürsoy, 2018; Narasimhan vd., 2020; Toker, 2023). Halk sağlığının önemli alanlarından biri olan CSÜS, koruyucu ve önleyici çalışmaların başında gelmektedir. Hem toplumsal hem de bireysel düzeyde bilinçlendirme, farkındalık yaratma ve var olan CSÜS'e yönelik olan toplumsal önyargılar ile mücadele etme halk sağlığı alanında ilerleme sağlanması açısından önem teşkil etmektedir (Gül ve İğde, 2020).

Mevsimlik tarım işçisi olan kadınlar çalışma koşullarından dolayı CSÜS açısından ciddi risklerle karşılaşmaktadır. Bu etkiler arasında CSÜS ile ilgili bilgisizlik, CSÜS ve aile planlaması hizmetlerine erişememe, adölesan gebelikler, doğum öncesi, sırası ve sonrasında yeterli tıbbi destek alamama, gebelikte güvensiz çalışma koşulları, tehlikeli kimyasallara maruziyetin yoğun olması ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bulunmaktadır. Bu riskler ve sonuçları aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- **CSÜS ile ilgili bilgi sahibi olmama:** Eğitim seviyesinin düşük olması, kültürel engeller, bilgiye erişim eksikliği gibi faktörler nedeniyle mevsimlik tarım işçisi olan kadınların CSÜS konusunda bilgileri sınırlı olabilmektedir. Bu durum doğum kontrolü, hamilelik ve cinsel yolla aktarılan enfeksiyonlar hakkındaki yanlış kanılara yol açarak istenmeyen gebeliklere ve diğer sağlık sorunlarına yol açabilmektedir (Arcury vd., 2012; Şimşek ve Kırmızıtoprak, 2013; Şimşek vd., 2015; Alıcı vd., 2023).
- **CSÜS hizmetlerine erişememe:** Özellikle kırsal kesimde yaşayan ve çalışan pek çok mevsimlik tarım işçisi kadının CSÜS hizmetlerine erişimi sınırlıdır. Bu durum doğum kontrolüne, doğum öncesi bakıma ve anne-bebek sağlığı hizmetlerine erişimdeki zorlukları arttırmaktadır (Göçer vd., 2018). Göç edilen yerdeki dil bariyeri, sağlık hizmetlerinin yaygın olmaması ve bu hizmetlerin yüksek maliyeti gibi faktörler bu zorlukları daha da ağırlaştırabilmektedir (Ramos vd., 2015).
- **Aile planlaması hizmetlerine erişememe:** Mevsimlik tarım işçisi olan kadınlar doğum kontrolü ve üreme sağlığı gibi aile planlaması hizmetlerine erişimde zorluk yaşayabilmektedir. Bu hizmetlere erişimin olmaması, istenmeyen gebeliklere yol açabilmekte ve kadınların üreme sağlığı konusunda bilinçli seçimler yapmalarına engel oluşturabilmektedir (Bucak vd., 2018; Bucak ve Kahraman, 2020).
- **Doğum ile ilgili süreçlerde yeterli tıbbi destek alamama:** Günlük yaşamın sıklıkla yetersiz hijyen koşulları altında sürdüğü tarımsal üretimin yapıldığı alanlarda doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında sağlık hizmetlerine erişim eksikliği hem anne hem de bebek sağlığı açısından önemli riskler oluşturmaktadır. Bu ortamlardaki hamile kadınlar, temel doğum öncesi bakıma, aşılar ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimde engellerle karşılaşmaktadır (Koruk ve Şimşek, 2010). Bu durum hem annelerin hem de bebeklerin çeşitli sağlık komplikasyonlarına karşı savunmasızlığını arttırmaktadır. Çocukların bakımı, aşılanması, büyüme ve gelişme için gerekli izlemlerin yapılması gibi hizmetlere erişimde aksaklıklar yaşanmaktadır (Aslan ve İnci, 2020).

Kadınlarda ise doğumla ilgili yeterli tıbbi desteğin olmaması erken doğumlar, düşükler ve infertilite gibi sağlık sorunlarına yol açmaktadır (Koruk ve Koruk, 2018).

- **Adölesan gebelikler:** Yetersiz yaşam koşullarının ve düşük sosyoekonomik durumun hâkim olduğu mevsimlik tarım işçiliği alanında hem annelerin hem de bebeklerin karşılaştığı sağlık risklerini artıran çok sayıda faktör bir araya gelmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği alanında yaygın olarak görülen erken evlilikler ve ergenlik dönemindeki gebelikler bu riskleri daha da arttırmaktadır (Küçük, 2023). Adölesan gebeler genellikle hamilelik sürecini ve doğumu güvenli bir şekilde yönetmek için gerekli bilgi ve kaynaklara sahip olmamaktadır. Bu koşullar doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında temel sağlık hizmetlerine sınırlı erişimle birleştiğinde annelerin ve bebeklerin sağlığının olumsuz etkilenme riskini ortaya çıkarmaktadır (Göçer vd., 2018). Mevsimlik tarımda çalışan kadın işçilerin genellikle sosyoekonomik seviyelerinin düşük olması, sosyokültürel olarak erken evlilik ve adölesan gebeliklerin normalleştirilmesine sebep olmaktadır. Bu durum aile planlaması ve CSÜS hakkında bilgi eksikliğine de bağlı olarak, adölesan gebelik durumlarının yaşanmasına yol açmaktadır (Gözükara vd., 2015; Ayhan, 2016).
- **Tehlikeli kimyasallara maruziyet:** Tarımsal işler genellikle pestisitler, gübreler ve herbisitler gibi tehlikeli kimyasallara maruz kalmayı içermektedir (Bulut, 2013). Kimyasallara uzun süre maruz kalmanın kadınların üreme sağlığı üzerinde regl düzensizlikleri, kısırlık, düşükler ve doğumsal anomaliler gibi olumsuz etkileri olabilmektedir (Hines vd., 2008; Akın ve Pala, 2022).
- **Gebelikte güvensiz çalışma koşulları:** Mevsimlik tarım işlerinde çalışan hamile kadınlar, güvenli çalışma koşullarının sağlanmasında zorluklarla karşılaşabilmektedir. Hamile kadınların risk oluşturabilecek ağır nesnelere kaldırmak veya makinelerle çalışmak gibi fiziksel olarak zorlu görevleri yerine getirmeleri gerekebilmektedir (Menger vd., 2016).
- **Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet:** Mevsimlik tarım işlerinde çalışan kadınlar, çalıştıkları yerlerde toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma riski altındadır (Gürbüz ve Demiröz, 2017). Bu, cinsel ve sözlü tacizi ve fiziksel saldırıyı içerebilmektedir (Arslan, 2018). İş kaybı korkusu, kadınların taciz olaylarını bildirmelerini engelleyebilmektedir (Erbörü, 2014).

Mevsimlik tarım işçilerinin çadırlarda kalabalık aileler olarak birlikte yaşamaları nedeniyle mahremiyetin olmaması, çoğu tarım işçisi hanelerin sağlık güvencesinin olmaması, erken yaşta evliliklerin ve adölesan gebeliklerin yaygın olması, kadınların aile sağlığı merkezlerine kayıtlı olmamaları, doğum kontrolü ve korunma yöntemleri hakkında az veya sınırlı bilgiye sahip olmaları CSÜS hakkında desteklenmeye ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

4. Feminist Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlarda Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığını Geliştirmeye Yönelik Örnek Bir Grup Çalışması Tasarımı

Bu bölümde mevsimlik tarım işçisi kadınlarda CSÜS geliştirmeye yönelik örnek bir grup çalışması tasarımı sunulmaktadır. Bu tasarım grubun amacı, kuramsal zemini, grup çalışmasına hazırlık ve grup oturumları biçimde detaylı olarak ele alınmaktadır.

4.1. Grup Çalışmasının Amacı ve Kuramsal Zemini

Mevsimlik tarım işçileri genellikle düşük sosyo-ekonomik düzeyine sahiptir ve çocuk ve kadınların çoğunlukta olduğu bir gruptur. Kadın mevsimlik tarım işçileri toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık nedeniyle cinsel sağlık eğitimi ve aile planlaması hizmetlerine erişmekte çeşitli zorluklar yaşamaktadır (Özkan, 2022). Bu zorlukların başında CSÜS ile ilgili temel konular hakkında yeterli bilgi sahibi olmamaları, cinsel haklar ve kadın hakları ile ilgili farkındalıklarının düşük olması gelmektedir (Pekdoğan ve Saygun, 2023). Feminist sosyal hizmet perspektifiyle, sosyal hizmet uzmanları CSÜS ilgili bilgi, kaynak ve destek sağlayarak kadınların güçlendirilmesinde rol oynayan meslek elemanlarından biridir (Alzate, 2009).

Feminist sosyal hizmet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve ayrımcılığı sürdüren sosyal yapılara ve uygulamalara meydan okumayı ve bunları dönüştürmeyi amaçlamaktadır (Tekindal, 2016; Çetinkaya Büyükbodur vd., 2022). Feminist sosyal hizmetin merkezinde kadınların kendi hayatlarının kontrolünü ellerine almaları için güçlendirilmeleri yer almaktadır (Tekindal, 2019). Bu yaklaşım sistemik engelleri ortadan kaldırmak ve hem bireysel hem de yapısal düzeyde sosyal adaleti sağlamak için çalışmayı içermektedir (Dominelli, 2002). Bu bakış açısı müracaatçıları yaşamlarını etkileyen karar alma süreçlerine dahil etmektedir (Buz, 2009).

CSÜS bağlamında kadın mevsimlik tarım işçilerinin haklarını ve ihtiyaçlarını savunmak, sistemik eşitsizlikleri ele almak ve politika değişikliklerini teşvik etmek sosyal hizmet uzmanlarının mesleki müdahalelerinin başında gelmektedir (Liddell, 2019). Feminist sosyal hizmet temelli uygulamalar kadınların CSÜS bağlamında karşılaştığı deneyimlere ve zorluklara odaklanmaktadır. Kadınların iyilik halini etkileyen geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine ve stereotiplere meydan okuyarak toplumsal cinsiyet eşitliğini ve adaleti savunmaktadır (Gomez vd., 2020). Sosyal hizmet uzmanları kadınların kesişen kimliklerini (örneğin cinsiyet, ırk, sosyoekonomik durum, göçmenlik durumu vb.), bu kesişmelerin CSÜS hizmetlerine erişimlerini ve bu hizmetlerle ilgili deneyimlerini nasıl etkilediğine odaklanmaktadır (Beddoe, 2022). CSÜS ile ilgili farkındalığın artması amacıyla kapsamlı, kültüre duyarlı ve doğru bilgiler sağlayan grup çalışmaları önemli bir yerde bulunmaktadır.

Feminist sosyal hizmet, hak temelli bakış açısıyla toplumsal cinsiyete dayalı olarak yaşanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya ve kadınların işlevselliğini arttırmaya yönelik çalışmaktadır (Karacan ve Gökçe, 2022). CSÜS de insan haklarının önemli bir bileşenidir. Buradan hareketle, bu çalışmada Türkiye’de mevsimlik tarım alanında çalışan kadınlarda cinsel sağlık ve üreme sağlığını geliştirmeye yönelik örnek bir grup çalışması tasarımı sunulması amaçlanmıştır. Bu örnek grup çalışması ile mevsimlik tarım alanında çalışan kadınlarda CSÜS ile ilgili bilgi düzeyinin ve artırılması, cinsel haklar ve kadın hakları hakkında farkındalığın yükseltilmesi, gereksinim duydukları hizmetlere erişimleri hususunda toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlik ile mücadele edilmesi ve nihai olarak kadınların güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu örnek grup çalışması tasarımıyla kuramsal bilgi temeli ile sahadan gelen uygulamaya dayalı bilginin eleştirel olarak sentezlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

4.2. Grup Çalışmasına Hazırlık

Grup çalışmasına hazırlık süreci grubun yapısı ve yönetimi, grup üyelerinin belirlenmesi, grup çalışmasının yeri ve süresi, grup çalışmasının raporlanması ve değerlendirilmesi başlıkları çerçevesinde detaylı olarak aktarılmaktadır.

Grubun Yapısı ve Yönetimi:

Oluşturulacak grubun terapötik amaçlı kapalı bir grup olması planlanmaktadır. CSÜS ile ilgili konular hassas olduğu için, grup üyelerinin yaşadıkları sorunları, duyguları, düşünceleri ve önerileri rahatça dile getirebilmeleri adına gizliliğin önemli olduğu (Can ve Saydam, 2012) ve buna bağlı olarak kapalı grup yapısının uygun olacağı düşünülmektedir. Gizlilik açısından mevsimlik tarım işçilerinin kominal olarak çadır alanında beraber yaşamaları, akrabalık veya hısımlık ilişkilerinin olması durumunun da göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanabilir (Dedeoğlu, 2018). Bu açıdan grup liderinin deneyim paylaşımları yapmaları için üyeleri zorlamaması gerektiği ifade edilebilir.

Grup çalışması kadın bir lider ve bir yardımcı lider (co-lider) tarafından yönetilecektir. Liderlerin CSÜS eğitmeni ve sosyal hizmet uzmanı olması düşünülmektedir. Grup yöneticilerinin kadın olmasının CSÜS gibi hassasiyeti yüksek olan konuların paylaşımı için üyelerin kendilerini rahat hissetmelerini ve aktivitelere katılmalarını sağlamak açısından faydalı olacağı ifade edilebilir. Grup liderlerinin CSÜS alanında doğru bilgiyi aktarabilmeleri, gerektiğinde üyeleri uygun kuruluşlara ve hizmetlere yönlendirmeleri ve tıbbi bir bilgi gerektiğinde uygun yanıtlar vermeleri önemli olacaktır. Grup lideri ve yardımcı lider, grup üyelerinin anlayabileceği basit düzeyde bir dil kullanacak; kültürel ve dini hassasiyetleri göz önünde bulundurarak grup çalışmasını sürdürecektir. Gruplarda etkileşimi artırmak ve üyelerin kendilerini daha iyi ifade edip konuları kavramaları amacıyla çeşitli etkinlikler yapılacaktır.

Grup üyelerinden herhangi bir ücret talebinde bulunulmayacaktır. Grup çalışmasının yapılması için gerekli olan fon desteğinin sağlanması için kadın refahı ve/veya CSÜS alanında faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri ile iletişime geçilmesi olanaklı olabilir. Bu fon grup çalışmasının yapılması için uygun yerin planlanması, grup çalışmasına katılacak olan kişilere ikram sunulması veya eğitim materyallerinin hazırlanması için kullanılabilir. Grup çalışmasının yapılması için çeşitli kuruluşlardan (örneğin, Jandarma ve İl Sağlık Müdürlüğü, yerel yönetimlerin ilgili birimleri vb. kuruluşlardan) izin alınması gerekebilir.

Grup Üyelerinin Belirlenmesi:

Grup çalışmasına mevsimlik tarım işinde çalışan 15 kadının katılması öngörülmüştür. Katılımcı sayısı grubun paylaşımı arttıracak ve güven ortamı yaratacak küçük bir grup tasarımı olmasına uygun olarak planlanmıştır. Grup üyeleri 20-45 yaşları arasında, Türkçe bilen ve konuşan, evlilik ve doğum deneyimi olan mevsimlik tarım işçilerinden oluşacaktır. Erken yaşta evlenmiş olmak ve erken gebelik tecrübesine sahip olmak da kadınların seçilmesi için ayrıca bir kriter olarak belirlenecektir. Grubun kapalı grup özelliği taşıması ve terapötik amaçlı olarak tasarlanması küçük grup yapılanmasını gerekli kılmaktadır. Grup çalışmasının gerçekleştirilmesinde ve üye seçiminin sağlanmasında toplum liderlerinin önemli olduğu bilinmektedir. Çoğunlukla kadın mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin kendilerine ödenmesi, yapacakları işlerin ve çalışacakları alanların belirlenmesinde 'dayıbaşı' kilit bir yerde bulunmaktadır. Bu nedenle, dayıbaşı hem

kadın hem de erkek mevsimlik tarım işçilerini tanımakta ve kendileri ile yakın ilişki içerisinde olmaktadır. Grup çalışmasının planlanması ve duyurusu için dayıbaşı ile iletişime geçilerek, grup üyelerine ulaşılması sağlanabilir. Grup üyeleri ile iletişime geçme ve gruba dahil edilme sürecinde ayrıca dayıbaşının eşi ile de iletişim kurmak etkili olabilecektir. Bu kanalla kadınlara grup çalışmasının içeriği hakkında bilgi verilmesi hedeflenebilir ve gruba katılım daveti gönderilebilir.

Grup çalışmasının amacının açıklanması, grup liderinin ve yardımcı liderin kendini tanıtmaları ve grup üyeleri ile güven ilişkisi kurulabilmesi için potansiyel üyelerle ön görüşmeler gerçekleştirilecektir. Grup çalışmasına katılacak olan kadınlar grup süreci hakkında bilgilendirilecek ve gönüllü katılım için onamları alınacaktır. Grupta yer alan aynı üyeler ile grubun başından sonuna kadar çalışılacaktır; gruba yeni üye kabulü yapılmayacaktır. Bu yönüyle kapalı grup tasarımı uygulanacaktır. Mevsimlik tarım işinde genellikle, çadır alanında yaşayan ve çalışanların akrabalık ilişkileri güçlü olmakta ve işçiler birbirleri ile akraba olma özellikleri taşımaktadır. Bu açıdan güven ilişkisinin kurulması ve gizliliğin sağlanması ile ilgili konularda grup liderinin dikkatli olması gerektiği ifade edilebilir.

Üyelerin grup çalışmasına katılmaları sırasında çocuklarına bakım verilmesine yönelik gereksinim doğabilir. Bu süreçte kadınların ve çocukların desteklenmesi amacıyla grup çalışması sürecinde eş güdümlü olarak çocuklara yönelik ayrı bir etkinlik grubu yürütülmesi faydalı olabilir. Bu etkinlikler sosyal hizmet uzmanı, psikolog veya çocuk gelişim uzmanı gibi ruh sağlığı profesyonelleri tarafından uygulanacak sanatsal, kültürel veya sportif faaliyetleri içerebilir.

Grup Çalışmasının Yeri ve Süresi:

Grup çalışması beş oturum sürecek şekilde planlanmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri yoğun olarak çalıştıkları ve sezonluk olarak çadır alanlarında yaşadıkları için kısa süreli müdahale programının katılım ve verimlilik açısından uygun olacağı düşünülmektedir. Grup oturumlarının mevsimlik tarım işçilerinin katılabilmelerinin sağlanması amacıyla akşam saatlerinde gerçekleştirilmesi düşünülmektedir. Grup çalışması sonrası üyelerin dinlenmesi ve kendi işlerini de yapabilmeleri için oturumlar 60-90 dakika arasında sürecektir.

Grup çalışması tarım işlerinin yoğunlukta olduğu Nisan-Mayıs ayları arasında gerçekleştirilecektir. Grup oturumları, mevsimlik tarım işçileri gündüzleri çalıştıkları için akşam saatlerinde çadır alanlarında yapılacaktır. Grup çalışmasının yapılması için uygun olan çadırın belirlenmesi gereklidir. Etkinliklerin yapılması için çadırın tüm üyelerin rahatlıkla sığabileceği kapasitede olması önemlidir. Grup çalışmasının dayıbaşının çadırında veya bu çadıra yakın bir yerde seçilmesi faydalı olabilir. Bu şekilde, üyelerin güvenli bir şekilde çadıra ulaşması, kadın işçilerin eşlerinin ve/veya hanedeki diğer erkeklerin gruba katılım için izin vermesi yönünde kolaylık sağlayabilir.

Grup Çalışmasının Raporlanması ve Değerlendirilmesi:

Grup çalışması nitel ve nicel metodolojinin bir arada olduğu karma desende bir araştırma planı çerçevesinde yürütülecektir. Çalışmanın niceliksel kısmında Pınar (2008) tarafından geliştirilen “Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Bilgi Ölçeği”nin kullanılması planlanmaktadır. Bu ölçeğin sonuçları tek gruplu deneysel model kapsamında ön test ve son test olarak uygulanarak değerlendirilecektir. Grupta okuma yazma bilmeyen üyeler varsa lider veya yardımcı lider

desteğiyle ölçekteki soruların yanıtlanması sağlanacaktır. Çalışmanın niteliksel kısmında ise yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak derinlemesine görüşmeler ile veriler elde edilecektir. Görüşmeler gerekli izinler ile ses kaydına alınacaktır. Ses kayıtları deşifre edilerek MAXQDA 2024 programı ile analiz edilecektir.

Grup oturumlarının raporlanması kapsamında grup süreci içerisinde ses kaydı alınmayacaktır. CSÜS ile ilgili konulardaki gizliliğın ve güven ilişkisinin kurulmasının önemli olduğu göz önüne alındığında, oturum sürecinde yardımcı liderin kısa notlar alması daha uygun görölmektedir. Bu süreçte alınacak notlarla ilgili grup üyelerine bilgilendirme yapılması ve onamlarının alınması gereklidir. Her grup oturumunun ardından lider ve yardımcı liderin ‘süreç analizi’ biçiminde raporlama yapmaları faydalı olacaktır. Bu raporlama grubun tarihi, oturum sayısı, gruba gelen ve gelmeyen üyelerin bilgileri, grup çalışmasına yönelik yapılan hazırlıklar, grup sürecindeki yaşantılar ve değerlendirme bölümlerini içerecektir. Grup çalışmasının değerlendirilmesinde akran süpervizyonu bağlamında lider ve yardımcı liderin görüşlerini birbirleri ile her oturumun sonunda paylaşmaları faydalı olacaktır. Bu süreçte profesyonel süpervizyon desteğinin alınması da son derece önemlidir. Bu amaç çerçevesinde grup lideri ve yardımcı lider CSÜS alanında faaliyet gösteren kamu, yerel yönetim veya STK’larda çalışan, grup çalışması alanındaki yetkin meslek elemanlarından veya üniversitelerdeki öğretim üyelerinden süpervizyon desteği almaları sağlanacaktır.

4.3. Grup Oturumları

Grup çalışması beş oturum sürecek biçimde planlanmıştır. Bu oturumların gündemleri sırasıyla tanışma, sözleşmenin yapılması, grubun amacının konuşulması ve CSÜS hakkında bilgilendirme yapılması; üreme organlarının anatomisi ve fizyolojisi, cinsel yolla aktarılan enfeksiyonlar ve KETEM’in hizmetleri; menstrüasyon süreci, menstrüel yoksulluk ve menstrüel hijyen uygulamaları; aile planlaması ve doğum kontrolü; gebelik, doğum ve çocuk bakımı ve grubun sonlandırılması olarak belirlenmiştir. Oturumların amaçları, süreçleri ve gerekli olacak araç-gereçler Tablo 2’de özetlenmektedir:

Tablo 2: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlarda Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığını Geliştirmeye Yönelik Grup Çalışması Oturumları

1. Oturum: Tanışma, sözleşmenin yapılması, grubun amacının konuşulması ve CSÜS hakkında bilgilendirme yapılması		
Süreç	Amaçlar	Araçlar
1. Grup çalışmasının tanıtımı 2. Tanışma oyunu 3. Gruba katılma amacı ve üyelerinin beklentileri 4. Grup kurallarının oluşturulması 5. CSÜS tanımlamalarının ve temel kavramlarının açıklanmasının yapılması 6. Sonlandırma	1. Grup kurallarını belirleme, ortak amaç geliştirme ve kurallara uymaya dair tahaahhüt alma 2. Üyelerin gruba katılma motivasyonlarını belirleme ve taleplerini alma 3. Üyelerinin duygu ve düşüncelerini paylaşabilmeleri için destek olma 4. Üyelerin bilgilencmelerine ve kendilerini özgürce ifade edebilmelerine yönelik kolaylaştırıcı bir ortam sağlama 5. CSÜS hakkındaki temel kavramları öğrenme	-Kağıt -Kalem -Yazı tahtası

2. Oturum: Üreme organlarının anatomisi ve fizyolojisi, cinsel yolla aktarılan enfeksiyonlar ve KETEM'in hizmetleri		
Süreç	Amaçlar	Araçlar
1. Önceki oturumun özetinin yapılması 2. Üreme organlarının anatomisinin ve işlevlerinin öğrenilmesi 3. Cinsel yolla aktarılan enfeksiyonlar hakkında bilgi verilmesi 4. Kanser Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezi'nin (KETEM) Tanıtımı 6. Üyelerin deneyimlerinin paylaşılması veya soruların yanıtlanması 6. Sonlandırma	1. Üreme organlarının tanıtılması ve bunların işlevlerinin anlatılarak, grup üyelerinin konu hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlama 2. Her yıl kadınların yaptırması gereken kontroller ve hastalıklar hakkında bilgi sahibi olma 3. KETEM'in önemi ve sağladığı hizmetler hakkında bilgi sahibi olma	-Kağıt -Kalem -Yazı tahtası -Erkek üreme sistemi posterleri -Kadın üreme sistemi posterleri -Projeksiyon Aleti
3. Oturum: Menstrüasyon süreci, menstrüel yoksulluk ve menstrüel hijyen uygulamaları		
Süreç	Amaçlar	Araçlar
1. Önceki oturumun özetinin yapılması 2. Menstrüasyon süreci (adet döngüsü) hakkında bilgi verilmesi 3. Menstrüel hijyen hakkında bilgi verilmesi 4. Grup üyelerinin ve menstrüel yoksulluk (regl yoksulluğu) hakkında deneyimlerinin paylaşımı 5. Sonlandırma	1. Menstrüasyon süreci (adet döngüsü) hakkında bilgi sahibi olma 2. Menstrüel hijyen hakkında bilgi edinme 3. Ucuz ve sürdürülebilir menstrüel ürünlerin tanıtımı ve bunlara erişim yolları hakkında bilgi verme	-Kağıt -Kalem -Yazı tahtası -Projeksiyon Aleti -Kadın üreme sistemi posterleri -Örnek menstrüel ürünler -Hijyen kiti
4. Oturum: Aile planlaması ve doğum kontrolü		
Süreç	Amaçlar	Araçlar
1. Önceki oturumun özetinin yapılması 2. Aile planlamasının tanımının yapılması ve verilen hizmetlerin aktarılması 3. Kadın hakları bağlamında doğum kontrol yöntemleri hakkında bilgi verilmesi 4. Erken evlilikler ve sonuçları hakkında bilgilendirme yapılması 5. Deneyim paylaşımı 6. Sonlandırma	1. Aile planlaması hakkında bilgi düzeyinin artırılması ve hizmetlerin tanıtılması 2. Kadın hakları hakkında farkındalığın artırılması 3. Erken evlilikler ve sonuçları hakkında farkındalığın artırılması 4. İstenmeyen gebeliklerden korunma yolları hakkında bilgi düzeyinin artırılması	-Kağıt -Kalem -Yazı tahtası -Doğum kontrol yöntemlerine dair örnek ürünler
5. Oturum: Gebelik, doğum ve çocuk bakımı, grubun sonlandırılması		
Süreç	Amaçlar	Araçlar
1. Önceki oturumun özetinin yapılması 2. Gebelik hakkında bilgi verilmesi 3. Doğum hakkında bilgilendirme yapılması 4. Çocuk bakımı ile ilgili bilgi verilmesi 5. Grubun sonlandırılması	1. Gebelik süreci ve doğum hakkında bilgi düzeyinin artırılması 2. Çocuk bakımı ile ilgili bilgi düzeyinin ve farkındalığın artırılması 3. Oturumlar hakkında genel bir değerlendirme yapılması ve kazanımların paylaşılması	-Kağıt -Kalem -Yazı tahtası -Gebelik, doğum ve emzirme ile ilgili posterler

1. Oturum: Tanışma, grubun amacı üzerinde konuşma ve kurallara ilişkin anlaşma yapma

Grup çalışmasında ilk oturumun amacı, tanışma, sözleşme yapma ve grubun yapısını oluşturmayı kapsamaktadır (Northen ve Kurland, 2001). Buradan hareketle, tanışma ve grup çalışmasına giriş

olarak gerçekleştirilecek ilk oturum, süreçle ilgili grup üyelerini aydınlatıcı nitelikte olacaktır. Grup üyeleri ile tanışma yapılması, grup liderinin ve yardımcı liderin kendini tanıtmaları sağlanacaktır. Grup üyelerini harekete geçirici tanışma oyunları kullanılabilir. Örneğin, üyelerin birbirleri ile eşleştirilmesi ve süre tutarak karşısındaki kişiye kendilerini tanıtmaları istenebilir. Ardından gruba dönülerek üyeler arasında etkileşim artırılabilir.

İlk oturumda grup çalışmasının amaçları, hedefleri ve kapsamı hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Grup çalışması ile ilgili grup üyelerin beklentileri ve görüşleri paylaşılacaktır. Grup çalışmasında ilk oturumda grubun kuralları üzerinde grup üyeleri ile bir sözleşmenin yapılması beklenmektedir (Duyan, 2010; Ege ve Tekindal, 2022). Bu grupta özellikle gizlilik ve mahremiyet ile ilgili hassas konular görüşülecektir. Grup çalışmasında konuşulan özel konuların veya üyeler hakkındaki bilgilerin grup dışına çıkarılmayacağı ifade edilecektir. Grubun kapalı grup olarak planlandığı ve yeni bir üye kabulünün olmayacağı belirtilecektir.

İlk oturumda CSÜS hakkında tanımlamalar yapılacaktır. CSÜS ilgili temel kavramlara kısa bir genel bakış sağlanacak ve katılımcıların anlamasını kolaylaştırmak için sade bir dil kullanılacaktır. Örneğin, erken gebelik, cinsel yolla aktarılan enfeksiyon kavramı, cinsel organların anatomisi ve fizyolojisi konusunda kullanılan ve bilinmesi gereken temel kavramlar hakkında bilgilendirme çalışması yapılacaktır. Son olarak, grup üyelerinin, ilk oturumun sonunda grup çalışması hakkındaki değerlendirmeleri alınacaktır. Varsa soruları yanıtlandırılacaktır.

2. Oturum: Üreme organlarının anatomisi ve fizyolojisi, cinsel yolla aktarılan enfeksiyonlar ve KETEM'in hizmetleri

İkinci oturum öncesi, oturma düzeninin ve gerekli ekipmanların sağlanması, grup çalışması yapılacak olan çadırın uygun hale getirilmesi şeklinde hazırlıklar yapılacaktır. Oturumun başında bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılacak; grup üyelerinin öğrendikleri ve önemli buldukları hususlarının aktarılması sağlanacaktır.

Bu oturumda üreme organlarının işlevi, cinsel yolla aktarılan enfeksiyonlar, kadın sağlığı ve hastalıkları, sağlığın korunması için dikkat edilmesi gerekenler konusunda grup lideri kadın ve erkek üreme sistemi posterleri gibi görsel materyaller kullanarak tanıtım yapacaktır. Ardından Kanseri Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezi'nin (KETEM) önemi ve sağladığı hizmetler, kadınların yıllık olarak yapması gereken önemli testler ve muayeneler hakkında grup üyeleri bilgilendirilecektir. İkinci oturumun sonunda, grup üyelerinin soruları ve oturum hakkındaki değerlendirmeleri alınarak oturum sonlandırılacaktır.

3. Oturum: Menstrüasyon süreci, menstrüel yoksulluk ve menstrüel hijyen uygulamaları

Üçüncü oturum öncesinde yine oturma düzeni, kullanılacak araç gereçler gibi konularda hazırlık yapılacaktır. Bu oturum da yine bir önceki oturumun değerlendirilmesi ile başlayacaktır. Üyelerin bir önceki oturuma ilişkin geribildirimleri alınacak, soruları varsa yanıtlanacaktır. Üçüncü oturumda, menstrüasyon süreci (adet döngüsü) ve menstrüel hijyen uygulamaları hakkında bilgi verilecektir. Bu oturumda mevsimlik tarım işçilerinin çadır alanlarında ve/veya çalıştıkları bahçe ve tarlada menstrüel dönemde yaşadıkları zorlukları ve bu zorluklarla nasıl başa çıkmaya çalıştıklarını paylaşmaları istenecektir. Ayrıca, kültürel kodlara bağlı olarak yaşadıkları çadır alanında ve çalışmadıkları dönemlerde, ped ve diğer hijyen ürünlerine erişimleri hususunda yaşadıkları sorunları ifade etmeleri beklenmektedir. Grup lideri menstrüel yoksulluk hakkında bilgi

verecektir. Ardından menstrüasyon döneminde kullanabilecekleri ekonomik olarak uygun hijyen ürünlerinin tanıtımları yapılarak grup üyeleri bilgilendirilecektir. Kadınlara hijyen kiti dağıtımı yapılacaktır. Oturumun sonunda da özetleme yapılacak ve varsa grup üyelerinin soruları yanıtlanarak oturum sonlandırılacaktır.

4. Oturum: Aile planlaması ve doğum kontrolü

Dördüncü oturuma bir önceki oturumun özetlenmesi ve üyelerden geri bildirim alınması ile başlanacaktır. Bu oturumda öncelikle aile planlaması kavramının tanımlanması ve önemi üzerinde durulacaktır. Ardından doğum kontrol yöntemleri hakkında bilgi verilecek ve örnek araçlar gösterilecektir. Grup üyelerinin doğum kontrol yöntemleri hakkında bilgi düzeyleri, erken gebelik, çoklu doğum yapmanın getirmiş olduğu zorluklar ve bunların hayatlarına nasıl yansıdığı gibi konular hakkında paylaşım yapmaları beklenecektir. Mevsimlik tarım işçisi bazı hanelerde eş zamanlarda anne-kız doğumu (aynı anda hem torun hem de çocuk sahibi olma) gibi süreçlerin de yaşandığı bilinmektedir. Bu süreçlerin getirmiş olduğu zorluklar, aile ilişkileri, kadının hanedeki rolü hakkında grup üyelerinin deneyimlerini paylaşmaları istenecektir. Grup oturumunun sonunda aktarılan bilgiler hakkında özetleme yapılacak ve üyelerin karşılaştıkları sorunlar karşısında nasıl baş etme stratejileri geliştirebilecekleri hakkında beyin fırtınası yapılacaktır. Varsa grup üyelerinin soruları yanıtlanarak oturum sonlandırılacaktır.

5. Oturum: Gebelik, doğum ve çocuk bakımı, grubun sonlandırılması

Grup oturumlarının sonuncusu olan beşinci oturumda gebelik, doğum ve bebek bakımı konuları ele alınacak ve grubun sonlandırılması aşaması gerçekleştirilecektir. Bu oturum diğer oturumlardaki gibi bir önceki oturumun özetlenmesi ve üyelerden geri bildirim alınması ile başlayacaktır. Ardından gebeliğin oluşumu, haftalar bazında bebeğin anne karnında gelişim özellikleri, gebelik sürecinde dikkat edilmesi gerekenler (beslenme, fiziksel aktivite, çalışma koşullarının düzenlenmesi, uyku ve sağlık kontrolleri vb. gibi), gebelikte sağlık izlemlerinin yapılması veya gebeliğin sonlandırılması gibi konularda bilgilendirme yapılacaktır. Üyelerin gebelik süreçlerine ilişkin deneyimlerini paylaşmalarına olanak tanınacaktır. Ardından doğum hakkında bilgi aktarılacaktır. Doğum yöntemleri, doğuma hazırlık, doğuma ilişkin mitler ve doğumla ilgili korkulan konular hakkında paylaşımlar yapılacaktır. Üyelerin soru sorması, kaygılarını dile getirmesi ve birbirlerine uygun ve doğru tavsiyeler vermesi için destekleyici bir alan sağlanacaktır. Ardından bebek bakımı ile ilgili konulara geçilecektir. Yenidoğanların bakımı, ihtiyaçları, emzirme gibi temel konular üzerinde durulacaktır. Burada yine üyelerin deneyimlerinin paylaşılması teşvik edilecektir. Son oturumda, gerçekleştirilmiş olan tüm oturumların genel değerlendirilmesi yapılacak; grup üyelerinin görüşlerinin alınması ve duygularının paylaşılması sağlanacaktır. Katılımları için tüm üyelere teşekkür edilecek ve grup süreci sonlandırılacaktır.

5. Sonuç

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar, meslekleri, yaşam koşulları ve sosyo-ekonomik durumları gibi pek çok kesişimsel faktör nedeniyle CSÜS riskiyle karşı karşıyadır. Bu riskler arasında coğrafi izolasyondan dolayı sağlık hizmetlerine ulaşım eksikliği ve mali kısıtlamalar gibi faktörlerden kaynaklanan doğum kontrolü ve doğum öncesi bakım bulunmaktadır. Tarım alanlarında pestisitlere ve diğer kimyasallara maruz kalmak, üreme sağlığı açısından önemli riskler

oluşturmakta; anne ve bebek sağlığını tehlikeye atmaktadır. Yetersiz anne-bebek sağlığı hizmetleri, hamilelik ve doğum sırasında destek eksikliği, anne ve bebek ölümü ve hastalık riskini daha da arttırmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliğinin geçici doğası ve sıklıkla yaşanan göçler cinsel yolla aktarılan enfeksiyonların yayılmasına yol açmaktadır. Tarım sektöründeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve güç dengesizliği kültürü yaygın olarak görülmektedir. Bu durum kadınları hem işyerinde hem de yaşadıkları topluluk içinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ve cinsel tacize karşı savunmasız bırakmakta; kadınların genel refahını ve üreme özerkliğini etkilemektedir. Bu zorluklar, mevsimlik tarım işçisi kadınların CSÜS ihtiyaçlarını ele alan ve sistemik eşitsizlikleri gidermeyi amaçlayan sağlık hizmetlerine ve eğitime odaklanan kapsamlı müdahalelere olan ihtiyaca işaret etmektedir. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla, bu çalışma kapsamında mevsimlik tarım işçisi kadınlarda CSÜS geliştirmeye yönelik örnek bir grup çalışması tasarımı sunulmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının saha deneyimlerinde yapacakları müdahaleler için bu grup çalışmasını uyarlayarak kullanmaları önerilmektedir.

Kaynakça

- Ağyar, E., & Atış, M. (2022). Mevsimlik tarım işçiliğinde çocukların maruz kaldığı riskler ve hak ihlalleri. *Türk Kamu Yönetimi Dergisi*, 3(2), 187-193.
- Akalın, M. (2018). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri. *Sosyal Güvence*, (13), 1-30.
- Akın, A., & Pala, K. (2022). Yerel Yönetimler Bağlamında Koruyucu Sağlık Perspektifiyle Kadın Sağlığının Desteklenmesi Raporu. Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı Yayınları. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2023-05/yerel-yonetimler-baglaminda-koruyucu-saglik-perspektifiyle-kadin-sagliginin-desteklenmesi.pdf#page=7.08>
- Alıcı, N.K., Öner, M., & Ögünçer, A. (2023). Mülteci ve Tarım İşçisi Türk Kadınlara Verilen Sağlık Eğitiminin Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığına Etkisi Araştırma Raporu. Mülteci Destek Derneği (MUDEM) Yayınları. <https://mudem.org/uploads/files/ARASTIRMA%20RAPORU%202023.pdf#page=17.13>
- Alzate, M. M. (2009). The role of sexual and reproductive rights in social work practice. *Affilia*, 24(2), 108-119.
- Arcury, T. A., Weir, M. M., Chen, H., Summers, P., Pelletier, L. E., Galvan, L., & Quandt, S. A. (2012). Migrant farmworker housing regulation violations in North Carolina. *American Journal of Industrial Medicine*, 55(3), 191-204.
- Areskoug-Josefsson, K., Schindele, A. C., Deogan, C., & Lindroth, M. (2019). Education for sexual and reproductive health and rights (SRHR): a mapping of SRHR-related content in higher education in health care, police, law and social work in Sweden. *Sex Education*, 19(6), 720-729.
- Arslan, A. (2018). *Mevsimlik tarım işçisi kadınların kentsel mekânda ve tarladaki gündelik yaşam deneyimleri: Şanlıurfa örneğinde bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi: Malatya.
- Aslan, S., & İnci, R. (2020). Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sağlık sorunları ve hemşirelik bakımı. *Anatolian Journal of Health Research*, 1(1), 25-28.
- Atalay, B. I., Önsüz, M. F., Işıklı, B., Emiral, G. Ö., Ayhan, E., & Metintaş, S. (2017). Mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin sağlık kuruluşlarına başvuru tercihleri. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 39(3), 18-26.

- Ayhan, S. (2016). *Şanlıurfada mevsimlik tarım işçisi kadınların kullandıkları aile planlaması yöntemleri, tercih nedenleri ve etkileyen faktörler*. Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi: Şanlıurfa.
- Bağış, R. C. (2020). Her Mevsimin İşçileri: Denizli’de Mahalli Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınlar. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 138-150.
- Beddoe, L. (2022). Reproductive justice, abortion rights and social work. *Critical and Radical Social Work*, 10(1), 7-22.
- Benek, S. (2011). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10(2).
- Bucak, F. K., Kahraman, S., & Kartal, M. (2018). Mevsimlik tarım işçisi evli kadınların bebek yapma hakkında düşünceleri ve aile planlaması kullanma durumları. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 5(3), 178-183.
- Bucak, F., & Kahraman, S. (2020). Mevsimlik Tarım İşçisi Gebe Kadınların Aile Planlamasına Yönelik Tutumların Belirlenmesi. *Gevher Nesibe Journal of Medical and Health Sciences*, 5(7), 61-66.
- Bulut, E. (2013). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Kocaali Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi: Sakarya.
- Buz, S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 53.
- Can, H. Ö., & Saydam, B. K. (2012). *Kadın Sağlığı Uygulamalarında Mahremiyet*. İstanbul: III. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi: Kadını Görmeyen Aile Ve Sağlık Politikaları Kongre Kitabı.
- Candan, E., & Günel, S. Ö. (2013). Tarımda Kadın Emeği. *Turkish Journal of Agricultural Economics*, 19(1), 93.
- Çelik, K., Şimşek, Z., Tar, Y.Y., & Yüce, A.Y. (2015). *Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma Ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi Raporu*. Dünya Bankası. <http://kasaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2013/02/gecici-mevsimlik-tarim-ismde-calisan-kadınların-calisma-ve-yasam-kosullarının-irdelenmesi.pdf>
- Çetinkaya Büyükbodur, A. , Uğurlu, Z., & Pamuk, D. (2022). Hırpalanmış Kadın Sendromuna Yönelik Psikososyal Müdahaleler. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 281-303.
- Çetinkaya Büyükbodur, A. & Gültekin, G. (2020). Sosyal Hizmet Bağlamında Kadın Üreme Sağlığı: Human Papilloma Virüs (HPV) ve Bağlantılı Hastalıkların Önlenmesinde, Tedavisinde Sosyal Hizmetin Rolü. 6. Uluslararası Kadın Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı.
- Çınar, S., & Lordoğlu, K. (2010). Mevsimlik tarım işçiliğinde tekil bir analiz: Karasu fındık toplama işçileri. *Mesleki sağlık ve güvenlik dergisi*, 38, 23-33.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal üretimde göçmen işçiler: Yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 37-68.
- Dedeoğlu, S., Bayraktar, S. S., & Çetinkaya, Ö. (2019). Yoksulun umudu çocuk: Türkiye’de Suriyeli tarım işçisi çocuklar. *Çalışma ve Toplum*, 4(63), 2585-2610.
- Demir, M. (2015). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarına ilişkin değerlendirmeler ve öneriler. *Çalışma ve Toplum*, 1(44), 177-194.

- Doğan, B. K., & Pekasıl, A. N. (2021). COVID-19 pandemisi bağlamında evsizler, mevsimlik tarım işçileri, mülteci, şartlı mülteci ve geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sorunları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 275-292.
- Dominelli, L. (2002). Theorising feminist social work practice. In *Feminist Social Work Theory and Practice* (pp. 17-40). Palgrave, London.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.
- Dünya Sağlık Örgütü. (1994). Reproductive health. https://www.who.int/topics/reproductive_health/en/
- Dünya Sağlık Örgütü. (2010). Developing sexual health programmes: A framework for action. World Health Organization. https://www.who.int/reproductivehealth/publications/sexual_health/rhr_10_9/en/
- Ege, A., & Tekindal, M. (2022). Grup Çalışması Süreci: Öncesi, Sırası ve Sonrası. Sosyal Hizmet için grup Çalışması. Nobel Yayınları: Ankara.
- Er, S., & Gürbüz, İ. B. (2022). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Hayatında Karşılaştığı Sorunlar; Bursa/Mudanya Örneği. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences*, 8(1), 214-223.
- Erbörü, N. (2014). *Ankara ili Polatlı ilçesi Sarıoba köyündeki mevsimlik tarım işçilerinde iş kazası sıklığı ve ilişkili etmenler*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Esin, A., Mihçtokur, S., Demir, C., & Kanal, G. (2021). Türkiye’de Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Durum Analizi Raporu. Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı (TAPV Yayınları. https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1651/idCISU_Rapor_Tasar%c4%b1m%c4%b1_Dijital_2021%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Fereli, S., Aktaç, Ş., & Güneş, F. E. (2017). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Beslenme Durumları ve Görülen Sorunlar. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 36-47.
- Gomez, A. M., Downey, M. M., Carpenter, E., Leedham, U., Begun, S., Craddock, J., & Ely, G. (2020). Advancing reproductive justice to close the health gap: A call to action for social work. *Social Work*, 65(4), 358-367.
- Göçer, Ş., Mazıcıoğlu, M. M., Ulutabanca, R. Ö., Ünalın, D., Karaduman, M., & Tarhan, K. Ş. (2018). Mevsimlik tarım işçisi kadınlarda doğurganlık ve aile planlaması yöntemi kullanım durumlarının belirlenmesi. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 2(1), 40-46.
- Gökmen, P.G., & Egemen, A. (2021). *Türkiye’de Gezici Mevsimlik Tarım İşçilerinin Geçici Barınma Sorunları: Mekân ve Karşıtlıklar*: İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınları.
- Görücü, İ., & Akbıyık, N. (2010). Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3(5), 189-219.
- Gözükara, F., Ersin, F., & Şimşek, Z. (2015). Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Doğurganlık Özellikleri. *Türkiye Klinikleri Obstetric-Women's Health and Diseases Nursing-Special Topics*, 1(2), 13-18.
- Gül, R., & İğde, F. A. A. (2020). Cinsel Sağlık Üreme Sağlığı Eğitimi ve Danışmanlık. *Türkiye Klinikleri Family Medicine-Special Topics*, 11(3), 92-97.

- Gürbüz, E. B., & Demiröz, F. (2017). Hizmet Sağlayıcıların Gözünden Mevsimlik Tarım İşçisi Anne Olmak: Algılar ve Hizmetlere İlişkin Deneyimler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 144-162.
- Karacan, E., & Gökçe, S. (2020). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın sağlığı. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 39-59.
- Karakartal, H. (2021). *Genç mülteci kadınların üreme sağlığına yönelik farkındalıklarının feminist sosyal hizmet açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi: Manisa.
- Karaman, K., & Yılmaz, A. S. (2011). Mevsimlik tarım işçileri ve enformel ilişkiler ağı: Giresun'da çalışan mevsimlik tarım işçileri üzerine bir araştırma. *Journal of World of Turks*, 3(1), 211-226.
- Kaya, M., & Özgülner, N. (2015). Mevsimlik (gezici/geçici) tarım işçilerinin iki yerleşim birimindeki yaşam koşulları ve sağlık durumlarına niteliksel bakış. *Turkish Journal Of Public Health*, 13(2), 115-126.
- Koruk, F., & Koruk, İ. (2018). İhmal Edilen Bir Grup: Tarım İşçisi Kadınlar. *Türkiye Klinikleri Obstetric-Women's Health and Diseases Nursing-Special Topics*, 4(1), 40-45.
- Koruk, İ. (2010). İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 10(38), 18-22.
- Koruk, İ., & Şimşek, Z. (2010). Göçebe mevsimlik tarım işçisi olan ve olmayan kadınlarda tetanoz aşılama durumu ve ilişkili diğer faktörler. *Turkish Journal of Public Health*, 8(3), 165-175.
- Küçük, E. E. (2023). Aile Planlaması. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Ansiklopedisi*. İstanbul: Astana Yayınları.
- Li, G., Tang, D., Song, B., Wang, C., Qunshan, S., Xu, C., ... & Cao, Y. (2020). Impact of the COVID-19 pandemic on partner relationships and sexual and reproductive health: cross-sectional, online survey study. *Journal of medical Internet research*, 22(8), e20961.
- Liddell, J. L. (2019). Reproductive justice and the social work profession: Common grounds and current trends. *Affilia*, 34(1), 99-115.
- Lordoğlu, K., & Etiler, N. (2014). Batı Karadeniz bölgesinde mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çalışan çocuklar üzerine sınırlı bir araştırma. *Çalışma ve toplum*, 2(41), 115-134.
- Menger, L. M., Rosecrance, J., Stallones, L., & Roman-Muniz, I. N. (2016). A guide to the design of occupational safety and health training for immigrant, Latino/a dairy workers. *Frontiers in public health*, 4, 195246.
- Mukherjee, T. I., Khan, A. G., Dasgupta, A., & Samari, G. (2021). Reproductive justice in the time of COVID-19: a systematic review of the indirect impacts of COVID-19 on sexual and reproductive health. *Reproductive health*, 18, 1-25.
- Narasimhan, M., Logie, C. H., Gauntley, A., Gomez Ponce de Leon, R., Gholbzouri, K., Siegfried, N., ... & Ouedraogo, L. (2020). Self-care interventions for sexual and reproductive health and rights for advancing universal health coverage. *Sexual and reproductive health matters*, 28(2), 1778610.
- Northen, H., & Kurland, R. (2001). *Social work with groups*. Columbia University Press.
- Özbekmezci, Ş., & Sahil, S. (2013). Çukurova Yöresindeki Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yerleşim Dokuları ve Yaşam Üniteleri. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(4), 375-391.

- Özkan, G. (2022). Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin yaşam deneyimleri ve sosyal hizmet gereksinimleri: Sivas ili örneği. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Pekdoğan, E. N., & Saygun, M. (2023). Göçün Hassas Gruplara Etkisi. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(3), 541-552.
- Pınar, G. (2008). *Üniversite Gençlerine Yönelik Geliştirilen Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Eğitim Programının Etkinliği (Doktora tezi)* Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ramos, A. K., Su, D., Lander, L., & Rivera, R. (2015). Stress Factors Influencing Agricultural Worker Health in the Midwest. *Journal of Agromedicine*, 20(3), 327-333.
- Redman-MacLaren, M., & Veukiso-Ulugia, A. (2019). An introduction to sexual and reproductive health and wellbeing for Pacific social work. In *Pacific Social Work* (pp. 125-138). Routledge.
- Şahin, K. (2022). Kayseri İlinde Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ekonomik ve Sosyal Sorunları. *Journal of Agriculture*, 5(2), 57-63.
- Şen, B., & Altın, C. (2018). Mevsimlik Göç ve Yoksulluk İlişkisi: Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(23), 174-192.
- Şimşek, Z. (2020). Biyolojik Afet Olarak Covid 19 Pandemisi Özelinde Mevsimlik Tarım İşgücü ve Ailelerine Yönelik Temel Sağlık Hizmetlerinin Sunumu». *Sağlık ve Toplum (Özel Sayı)*, 103-111.
- Şimşek, Z., & Kırmızıtoprak, E. (2013). Mevsimlik Tarım İşçisi Gençlerin Sağlıklı Yaşam Bilgi ve Davranışlarına Akran Eğitiminin Etkisi. *Turkish Journal of Public Health*, 11(1), 1-10.
- Şimşek, Z., Kara, B., Yaşar, G., & Yıldırımkaaya, G. (2015). Mevsimlik tarım işçisi gençlerin adolesan dönemde büyüme-gelişmeye yönelik endişeleri ve sağlık hizmeti kullanımı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 14(3), 189-197.
- Tekindal, M. (2016). Feminist Grup Çalışması Bir Sosyal Hizmet Uygulaması Olarak: Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Deneyimi. 1. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tekindal, M. (2019). Türkiye’de Kadın Mültecilerle Feminist Grup Çalışması Dizaynı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 11-32.
- Toker, S. (2023). Dünyada ve Türkiye’de Kadınlarda Cinsel Sağlık Ve Üreme Sağlığı Sorunları: Güncel Veriler. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 10(2), 31-38.
- TÜİK (2022). İşgücü İstatistikleri <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-202249390#:~:text=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%202022%20y%C4%B1%C4%B1nda%20bir%20%C3%B6nceki,%53%2C1%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2024). Genel Tarım Sektörü Raporu. <https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Genel%20Tar%C4%B1m%20Sekt%C3%B6r%C3%BC%20Raporu.pdf>
- Uzun, A., & Şahan, G. (2021). Mevsimlik Tarım İşçisi Annelerin ve Çocuklarının Eğitimlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Journal of Academic Social Science Studies*, 14(84).
- Uzundere, A. (2015). Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçileri: Temel Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri (Fındık Tarımı Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi: Ankara.

- Yağmur, Y., & Orhan Ergin, İ. (2017). Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Yaşam Koşulları Ve Genital Hijyen Uygulamaları. *Journal of International Social Research*, 10(51), 614-620.
- Yıldırım, M., & Karakoyun, O. (2023). Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Çarşamba (Samsun) İlçesi Örneği. 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 61-81.
- Yıldırım, U. D. (2016). Tarımda trafik kazalarının ekonomi politikası ve mevsimlik tarım işçileri. *SAV Katkı*, 2, 80-99.
- Yiğit, B., Çiçek, Ö., & Öztürk, M. (2017). Gezici mevsimlik tarım işçileri ile yerel mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştırmalı analizi: Isparta ili örneği. *Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-25.
- Zeren, F., & Gürsoy, E. (2018). Neden Cinsel Sağlık Eğitimi?. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 29-33.